

A. С. Ляневіч

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, Мінск

A. Lianeovich

National Institute for Higher Education, Minsk

УДК 94(4):796

СПАРТЫЎНАЯ ПРЭСА І АСВЯТЛЕННЕ СПАРТЫЎНАГА ПЫТАННЯ НА ТЭРЫТОРЫІ ПОЛЬСКОЙ РЭСПУБЛІКІ Ў МІЖВАЕННЫ ПЕРЫЯД

SPORTS PRESS AND COVERAGE OF SPORTS LIFE IN THE TERRITORY OF THE POLISH REPUBLIC IN THE INTERWAR PERIOD

У артыкуле разглядаецца пытанне станаўлення спартыўнай прэсы на тэрыторыі Польскай Рэспублікі ў міжваенны перыяд, а таксама асвятлення спартыўнай тэмы ў разнастайных перыядычных выданнях 1920–1930-х гг., што было абумоўлена ростам прапаганды фізічнага выхавання ў розных сферах жыцця (адукацыя, войска і г. д.) і сярод шырокіх колаў тагачаснага грамадства.

Ключавыя словы: спорт; фізічная культура; футбол; конны спорт; спартыўная прэса; прэса; газеты; Przegląd Sportowy; Stadion.

The article examines the formation of the sports press in the Republic of Poland in the interwar period, as well as the coverage of sports in various periodicals of the 1920–1930s, which was due to the growth of physical education in various spheres of life (education, army, etc.) and among the broad circles of contemporary society.

Keywords: sports; physical culture; football; equestrianism; sports press; the press; newspapers; Przegląd Sportowy; Stadion.

Першыя дзесяцігоддзі пасля падзей Першай сусветнай вайны для многіх дзяржаў адзначыліся не толькі зменамі ў грамадска-палітычным жыцці, першапачатковым ростам эканомікі, але і масавым развіццём культуры, у тым ліку спорту і спартыўных гульняў. У некаторых краінах Захаду дадзены перыяд гісторыі атрымаў назву «Равучыя дваццатыя» (ЗША), «Залатыя дваццатыя» (Германія), што было абумоўлена значнымі зрухамі ў эканоміцы шэрагу еўрапейскіх дзяржаў і дазволіла наблізіць яе да даваеннага ўзроўню (рост да крызісу 1929–1939 гг.), а таксама папулярызаваннем розных галін мастацтва [6, с. 105–132].

У разглядаемы перыяд з'яўляюцца новыя напрамкі ў жывалісе, архітэктуры і літаратуры (мадэрн, сюррэалізм, рацыяналізм і інш.). Новага этапу развіцця дасягнуў кінематограф, што ў многіх краінах выклікаў рост кінастудый, а разам з тым кінафільмаў розных жанраў. Міжваенныя дзесяцігоддзі агулам можна лічыць росквітам еўрапейскага кіно, якое нічым

не саступала галівудскім вытворцам. Таксама для шырокага кола грамадства становяцца даступнымі творы мастакоў розных плыняў, пісьменнікаў, кінематаграфістаў і г. д.

Пачатак XX ст. агулам можна ахарактарызаваць як перыяд фарміравання масавай культуры, пад якой можна разумець дэмакратызацыю самой культуры праз набліжэнне да яе каштоўнасцяў шырокіх колаў. З пашырэннем рознабаковай, актуальнай інфармацыі ў разглядаемы час не толькі пра грамадска-палітычнае жыццё, але і іншыя сферы: музыку, кінематограф, фотамастацтва, у тым ліку і спорт, – узрастае роля прэсы, якая становіцца ўсё больш запатрабавальнай сярод розных сацыяльных, узроставых груп насельніцтва.

Варта адзначыць, што ўжо на мяжы стагоддзяў некаторыя газеты распаўсюджваліся тыражом у сотні тысяч асобнікаў. Дзякуючы паліграфічным мажлівасцям, стала прасцей выпускаць неабходную колькасць газет і часопісаў, забяспечваючы імі ўжо не толькі вузкія элітныя групы, але і масавую аўдыторыю. Так, у міжваенны перыяд у Польшчы выйшла некалькі тысяч выданняў (урадавых, цэнтральных, рэгіянальных і інш.), што значна больш, чым да 1918 г., асабліва дынамічны рост адбыўся ў 1923–1929 гг., толькі з-за Сусветнага эканамічнага крызісу колькасць прэсы знізілася, як і ва ўсім Свеце [3, с. 51–108].

Безумоўна, галоўнымі тэмамі ў тагачасных друкаваных выданнях заставаліся палітыка, грамадскае жыццё, рэгіянальныя навіны, падарожжы, пытанні культуры, асабліва кінематографа, музыкі, якія дзякуючы большай дасціпнасці, сталі аднымі з самых актуальных сярод розных слаёў грамадства, што абумовіла з'яўленне вузка тэматычных газет і часопісаў, сярод якіх найбольш папулярныя сацыяльна-культурныя штотыднёвікі «Światowid», «Magazyn», «Ilustrowany Kurier Codzienny», кінематаграфічныя выданні «Film Polski», «Kino dla Wszystkich», штомесячнік моды «Przegląd Mody» і інш.

Разам з тым паступова элементам масавай культуры становяцца спорт і спартыўныя гульні. Дадзены працэс з'яўляўся заканамерным вынікам з часоў яго станаўлення ў сярэдзіне XIX ст. і далейшым развіццём, пранікненнем у адукацыйную, вайсковую сферы яшчэ з часоў Расійскай імперыі, калі на дзяржаўным узроўні былі прыняты меры па абавязковаму выкладанню гімнастыкі ў ваенных навучальных установах [1; 2, с. 74–79]. Немалавыжным з'яўляецца і тое, што шэраг спартыўных гуляняў перастае мець элітарны характар (конны спорт, тэніс і інш.), а пашыраецца сярод розных слаёў грамадства: ад навучэнцаў да простых гараджан за кошт з'яўлення адмысловых гулянявых пляцовак пры вайсковых частках, навучальных установах і г. д., хоць пры гэтым і не гублялі свае элітарнасці.

Моцным штуршком на шляху да папулярызацыі фізічнага выхавання і актыўнага ладу жыцця стала ўзнаўленне традыцыі Алімпійскіх гульняў у 1896 г. і далейшае іх правядзенне кожныя чатыры гады, а разам з гэтым стварэнне Міжнароднага Алімпійскага камітэта, што прадугледжвала арганізацыю падобных нацыянальных структур з наступным развіццём спорта ў гэтых краінах [4, с. 12–18]. На прыкладзе Алімпіяд пачалі ладзіцца міжнародныя турніры па некаторых гульнявых відах: Чэмпіянат Свету па тэнісу (з 1912 г.), Чэмпіянат Свету па хакею з шайбай (з 1920 г.), Чэмпіянат Свету па футболе (з 1930 г.) і інш.

У сваю чаргу пасля ўтварэння Польскай Рэспублікі прадстаўнікі краіны сталі пастаяннымі ўдзельнікамі вышэйадзначаных і іншых спаборніцтваў. Ужо ў першай палове XX ст. ствараюцца польскія саюзы па розных спартыўных дысцыплінах, а пазней – дзяржаўныя кіруючыя органы. Адным з першых саюзаў быў Польскі легкаатлетычны саюз (Polski Związek Lekkoatletyczny), Польскі саюз вясялярскіх таварыстваў (Polski Związek Towarzystw Wioślarskich), утвораныя яшчэ ў 1919 г., і інш., у 1925 г. пасля аб'яднання двух структур паўстаў Польскі алімпійскі камітэт (Polski Komitet Olimpijski), з гэтага ж году вышэйшым дзяржаўным кіруючым органам быў Савет па пытаннях фізічнага выхавання і ваеннай падрыхтоўкі (Rada Naczelna Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego) і інш [8; 14, с. 35–75].

Пры актыўнай дзейнасці рознабаковых таварыстваў, дзяржаўнай палітыкі ў галіне фізічнага выхавання стала мажлівым уключэнне шырокага кола грамадства ў спартыўную сферу, арганізацыя нацыянальных турніраў і ўдзел спартсменаў у міжнародных спаборніцтвах. Дадзеная акалічнасць спрыяла і непасрэднаму развіццю польскай спартыўнай прэсы, якая стала адной з асноўных інфармацыйных крыніц аб спартыўным жыцці і адначасова сродкам папулярызацыі ідэй культуры цела.

Безумоўна, першыя польскамоўныя выданні разглядаемай тэматыкі з'явіліся яшчэ ў канцы XIX ст., сярод іх «Przewodnik gimnastyczny», які пабачыў свет у 1881 г. праз выдавецкую дзейнасць адной з самых старых гімнастычных арганізацый «Towarzystwa Gimnastycznego «Sokół» у Львове, пазней з'явіўся варшаўскі «Sport», перыядычна артыкулы друкавалі «Słowo Polskie», «Dziennik Wileński», «Gazeta Krakowska» і інш.

Але варта адзначыць, што аб'ём спартыўных матэрыялаў быў невялікі, калі не браць пад увагу спецыялізаваны друк, наладжаны таварыствамі і аб'яднаннямі, якія змяшчалі тэксты, што знаёмілі чытачоў з тым ці іншым відам фізічных практыкаванняў і гульняў, але і навіны сваёй і міжнароднай дзейнасці. Што датычыцца іншай перыёдыкі, то яна змяшчала толькі невялікія нагадкі, нават вышэйгаданы «Sport», нягледзячы на гучную назву, у першыя гады свайго выхаду звяртаў большую ўвагу на грамадска-

палітычную сферу, а непасрэдна спартыўны складнік звычайна змяшчаў навіны коннага спорту, аўтамабільнага, паляванне альбо веславання [7].

Гэта звязана ў першую чаргу з тым, што само паняцце «спорт» мела ў XIX ст. трохі адрознае ад сённяшняга тлумачэння значэнне, як праяву розных гульнявых разваг, зыходзячы з яго непасрэднага напісання ў англійскай мове, з другога боку, як працэс спартыўнага спаборніцтва ў розных яго відах [5, с. 735]. Па-другое, выкарыстанне тэрміна ў прэсе было хутчэй для прыцягнення ўвагі чытача гучным «новамодным» словам, якое на працягу ўсяго некалькіх дзесяцігоддзяў увайдзе ва ўсёгульны ўжытак і стане адной з вядучых інфармацыйных нагод.

Ужо ў 20-я гады XX ст. колькасць тэматычных сродкаў масавай інфармацыі значна павялічылася. Колькасць менавіта спартыўных газет і часопісаў у 1924 г. складала каля 27 найменняў, сярод іх былі як агульнаспартовыя (лодскі «Express Sportowy», «Gazeta Sportowa», львоўскі «Kurjer Sportowy», віленскі «Ilustrowany Express Sportowy», варшаўскі «Stadjon»), так і вузкатэматычныя, напрыклад, конны спорт («Jeździec i Hodowca», «Przegląd Wyścigowy»), аўтамагарства («Auto»), альбо арганізацыйныя: сакольскія («Przegląd Sokoli», «Sokol»), скаўцкія, гарцэрскія, стралецкія («Latawiec», «Skaut», «Życie Harcerskie», «Strzelec», «Przegląd Strzelecki Okręgu Lwowskiego») і інш. [11, с. 117–118].

Наданне спорту вялікай увагі з боку польскіх улад адбывалася праз стварэнне кіруючага органа – Дзяржаўнага ўпраўленне фізічнага выхавання і ваеннай падрыхтоўкі (Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynsobienia Wojskowego), што абумоўлівалася развіццём спартыўных гульняў і спробай уключэння найбольшай колькасці грамадскага насельніцтва ў сферу фізічнай культуры не толькі праз гімнастычныя таварыствы, але і паўвайсковыя, маладзёжныя арганізацыі (гарцэры, стралецкія саюзы і т. п.), якія, у сваю чаргу, актыўна размяшчалі ў сваіх выданнях матэрыялы па пытаннях спорту і гімнастыкі [15].

Развіццю польскай спартыўнай прэсы спрыяў удзел мясцовых спартсменаў у міжнародных спаборніцтвах. Яшчэ з часоў пасяховага выступу на Алімпійскіх гульнях 1912 г. у Стакгольме ўраджэнца Гродна ў турніры па пераадоленні перашкод на кані Караля Румеля, які доўгі час знаходзіўся ў ліку лідараў, а таксама першых залатых медалёў па лёгкай атлетыцы на Алімпіядзе 1928 г., пастаяннага ўдзелу лёгкаатлетаў, баксёраў, весляроў, фехтавальшчыкаў і інш. у чэмпіянатах Еўропы і Свету, вымушалі тагачасную прэсу надаваць больш пільную ўвагу матэрыялам адпаведнай тэматыкі [9, с. 158–164].

Нататкі пра іх выступы перыядычна з'яўляліся не толькі ў цэнтральных выданнях, але і ў рэгіянальных газетах, якія звычайна размяшчаліся ў калонках, прысвечаных сферы культуры і займалі прыблізна каля 10 % ад агульнай інфармацыі. Безумоўна, гэта не датычыцца спецыялізаваных

СМІ спартовай накіраванасці. У сваю чаргу іх развіццё спрыяла паступоваму фарміраванню катэгорыі спартыўных журналістаў як асобнай часткі супрацоўнікаў газет і часопісаў, што прывяло да стварэння ў 1925 г. Польскага саюзу журналістаў і спартыўных публіцыстаў (Polski Związek Dziennikarzy i Publicystów Sportowych), які з 1934 г. стаў называцца «Саюз спартыўных журналістаў» (Związek Dziennikarzy Sportowych), які, згодна са сваімі статутнымі мэтамі, быў прызначаны годна прадстаўляць спартыўную журналістыку на тэрыторыі Польшчы, а таксама на міжнароднай прасторы, весці працу з дзяржаўнымі ўстановамі, структурамі самакіравання і спартыўнымі арганізацыямі [10, с. 82; 13, с. 1–2].

Нават нягледзячы на тое, што з цягам часу некаторыя газеты спынялі свой выхад, асабліва гэта датычыцца рэгіянальнай прэсы, што можа быць абумоўлена фінансавым станам выдаўцоў і канкурэнцыяй з боку вядучых выданняў, але агульная колькасць спецыялізаваных СМІ заставалася прыблізна аднолькавай. Так, у 1929 г. яна складала болей 20, а ў 1932 г. – каля 19. Тым не менш сярод іх можна вылучыць тры, наклад і папулярнасць якіх былі даволі высокімі ў параўнанні з іншымі [11; 12].

У першую чаргу гэта адна з самых буйных газет міжваеннай Польшчы – «Przegląd Sportowy». Яна была заснавана ў 1921 г. у Кракаве вядомымі спартсменамі, функцыянерамі і журналістамі Ігнаціем Разжнштокам (Ignacy Rosenstock), Аляксандрам Дэмбінскім (Aleksander Dembiński), Юзэфам Шкальнікоўскім (Józef Szkolnikowski), Тадэўшам Сынаўцом (Tadeusz Synowiec) і ў гэтым жа годзе стала афіцыйным друкаваным органам Польскага футбольнага саюзу (Polski Związek Piłki Nożnej). З 1925 г. пачынае друкавацца ў Варшаве і выходзіць два разы на тыдзень накладам каля 40 000 экзэмпляраў на пачатак 1930-х гг., фактычна з’яўляючыся самым папулярным спартыўным веснікам краіны.

Безумоўна, асноўнай тэмай выпускаў былі навіны айчыннага футболу і нацыянальнага першынства, друкаваліся агляды згуляных матчаў, рабіліся анонсы будучых сустрэч і г. д. Матэрыялы падаваліся не толькі ўласнымі варшаўскімі карэспандэнтамі, але і журналістамі з іншых гарадоў, што давала мажлівасць шырэй асвятляць спартыўныя падзеі. Акрамя спорту № 1, пастаянна друкаваліся артыкулы па іншых відах: веславанне, баскетбол, бокс, лыжны спорт, веласпорт, валејбол, лёгкая атлетыка і інш. Варта адзначыць, што выданнем звярталася ўвага на спаборніцтвы і дасягненні, што адбываліся на рэгіянальным узроўні і перыядычна друкаваліся нататкі, у тым ліку з Віленскага, Беластоцкага, Навагрудскага, Палесскага і іншых ваяводстваў.

У міжваенны перыяд складвалася не толькі спартыўная журналістыка і вялася актыўная прапаганда і папулярызацыя фізічнай культуры, арганізацыя нацыянальных турніраў і выступы зборных, клубаў на

міжнароднай арэне, рабілі са спартсменаў вядомых асоб, чаму спрыялі і артыкулы цэнтральнай прэсы. Між іншым «Przegląd Sportowy», пачынаючы з 1926 г., праводзіў штогадовае народнае галасаванне на лепшую тройку спартоўцаў Польскай Рэспублікі, у 1927 г. адным з пераможцаў стаў Караль Румель, а самым «тытулаваным» польскім спартсменам у міжваенныя гады была легкаатлетка Станіслава Валасевіч (Stanisława Walasiewicz) [14, с. 253–255].

Папулярызацыя спорту ў тагачасным гармадстве закранула таксама і мастацтва. Працы мастакоў, скульптараў, а таксама пісьменнікаў перыядычна з’яўляліся на старонках вышэйадзначанага выдання і не толькі. Не менш вядомай прэсай у 20–30-я гг. XX ст. была кракаўская газета «Raz Dwa Trzy» і варшаўскі «Stadjon», прычым першая мела наклад больш за 50 000 экзэмпляраў. Багата ілюстраваныя выпускі былі прысвечаны нацыянальным і сусветным навінам спорту, акрамя таго, «Stadjon» размяшчаў на сваіх старонках інфармацыю пра развіццё фізічнай культуры ў сферы адукацыі, асвятляў дзейнасць арганізацый па ваеннай падрыхтоўцы моладзі і г. д., што адрознівала яго ад некаторай іншай цэнтральнай прэсы.

Такім чынам, у міжваенны перыяд назіраецца актыўны працэс станаўлення і развіцця спартыўнай польскамоўнай прэсы. Услед за першымі выданнямі таварыства «Sokół» канца XIX ст., у 20-я гг. XX ст. назіраецца буйны рост выхаду рэгіянальных, цэнтральных газет і часопісаў, дзе тэма фізічнай культуры стала займаць асноўнае месца. Цікавасць вялікіх колаў грамадства да спартыўных гульняў, пастаянны ўдзел польскіх спартсменаў у міжнародных спаборніцтвах, а таксама рэгулярнае правядзенне нацыянальных першынстваў па разнастайных відах спорту патрабавала ад тагачаснай прэсы якаснага і аператыўнага асвятлення падзей, што абумовіла з’яўленне асобнага Саюзу спартыўных журналістаў, а таксама павелічэння накладу асобных выданняў і рэгулярнасць выхаду.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое: в 45 т. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1830. – Т. XXVIII.: 1804 – 1805.
2. *Спацанская, В. Н.* Гимнастика и методика преподавания. Часть 1 / В. Н. Спацанская, Д. А. Гляк. – Новополоцк: ПГУ, 2010. – 252 с.
3. *Тендит, К. Н.* История журналистики. Часть 1 / К. Н. Тендит, Н. В. Шелковникова. – Комсомольск-на-Амуре: ФГБОУ ВПО «КнАГТУ», 2012. – 155 с.
4. *Хавин, Б. Н.* Всё об олимпийских играх / Б. Н. Хавин. – М.: Физкультура и спорт, 1979. – 607 с.
5. Encyclopaedia Britannica: in 29 vol. / ed.: H. Chisholm. – New York: Encyclopaedia Britannica, 1911. – Vol. XXV. – P. 907.
6. *Johann, E.* Deutsche Kulturgeschichte / E. Johann, J. Junker. – München: Nymphenburger Verlagshandlung GmbH., 1970. – 232 s.

7. «Kronika sportowa»: [O myśliwstwie, sport żeglarski, samojazdowy] / паводле інфармацыі ад уласных карэспандэнтаў // Sport. – 1906. – 5 styc. – S. 2.

8. *Łyskawa, M.* Idea olimpijska w Polsce (1918–2008) / M. Łyskawa // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Prace Instytutu Kultury Fizycznej* / red.: J. Eider. – Szczecin, 2010. – № 26. – S. 9–10.

9. Lekkoatletyka w Polsce 1919–1994 / pod red.: Bernard Woltmann. – Poznań : Poznańska Drukarnia Naukowa, 1994. – 180 s.

10. *Olejnik, L.* Organizacje dziennikarskie w Łodzi (1916–1939) / L. Olejnik // *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica* / pod red.: W. Jarno, J. Kita. – Łódź, 1999. – № 66. – S. 65–86.

11. Spis gazet i czasopism Rzeczypospolitej Polskiej oraz poradnik reklamowy. Rocznik trzeci 1924/25 rok / red.: T. Pietraszek. – Warszawa: Biuro ogłoszeń Teofil Pietraszek., 1924. – 224 s.

12. Spis gazet i czasopism Rzeczypospolitej Polskiej oraz poradnik reklamowy. Rocznik trzeci 1932 rok / red.: T. Pietraszek. – Warszawa: Biuro ogłoszeń Teofil Pietraszek, 1932. – 260 s.

13. Statut Związku Dziennikarzy Sportowych Rzeczypospolitej Polskiej / Na mocy decyzji Komisarza Rządu m. st Warszawy. – Warszawa: Piotr Pyz i Ska, 1934. – 8 s.

14. *Szujecki, K.* Życie sportowe w Drugiej Rzeczypospolitej / K. Szujecki. – Warszawa: Bellona SA., 2012. – 272 s.

15. *Wojtycza, J.* Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego I Przystosobienia Wojskowego jako element koordynacji system bezpieczeństwa w IIRP w latach 1927–1939 / J. Wojtycza // *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka* / red.: K. Budzowski. – Kraków, 2012. – № 2 (VII) – S. 83–90.

(Дата падачы: 26.02.2021 г.)

Я. М. Ляпешкін

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск

Y. Liapeshkin

Belarusian State University, Minsk

УДК 94(476):35.078«1864/1914»

МЕРАПРЫЕМСТВЫ ГУБЕРНАТАРАЎ ПА КАНТРОЛЮ ЗА РЫМСКА-КАТАЛІЦКІМ КАСЦЁЛАМ І ДУХАВЕНСТВАМ У БЕЛАРУСКІХ ГУБЕРНЯХ У 1864–1914 ГГ.

EVENTS OF THE GOVERNORS FOR THE CONTROL OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH AND THE CLERGY IN THE BELARUSIAN PROVINCES IN 1864–1914

У артыкуле прааналізаваны асноўныя мерапрыемствы губернатараў па кантролю за каталіцкім касцёлам на беларускіх землях. Зроблены высновы, што пасля падаўлення